

<http://www.arianafghanistan.com>

۲۰۱۸/۱۲/۱۹

نجيب منلی

که زه کانديد وای فرهنگي اقتصاد

په تېرو څلورېشتو کلونو کې فرهنگ د افغانستان د حکومتونو د کار یوه خورا فرعي برخه پاتې شوې ده. په ۱۳۶۰ لسیزه کې فرهنگي چارو ته یو څه توجه وشوه ځکه چې هغه مهال دولتي تبلیغاتو ادب او هنر ته ډېره اړتیا درلوده. د ۱۳۷۰ لسیزې په اوږدو کې، که د مجاهدينو د حکومت دور ته وګورو یا د طالبانو واکمنۍ ته، فرهنگ ته تقریباً د یوې رټل شوې پدیدې په سترګه کتل کېدل.

د طالبانو د رژیم تر نسکورېدو وروسته، د افغانستان اسلامي جمهوریت حکومتونو هم فرهنگ ته چندان توجه و نه کړه. په دې دوره کې د خاصو سیاسي، اقتصادي او فرهنگي منافعو په چوکاټ کې په افغانستان کې د رسنیو صنعت په انارشیکه توګه وده وکړه خو د سیاسي او استخباراتي تمویل په خاطر لا هم په ټولنه کې ریښې نه لري او د رسنیو وده یوه بې پایښته، تېرېدونکې پدیده ښکاري. د افغانستان د ملي پراختیا ستراتیژي چې په لوړ قیمت د هغو ماهرینو له خوا جوړه شوه چې د افغانستان له ټولنیزو واقعیتونو سره چندان اشنا نه وو، فرهنگ د لومړیتوبونو حاشیې ته ووېست او د یو څو تجلې پروژو او محدود شمېر تاریخي آډو په بیا رغونې پورې یې محدود کړ. د یوویشتمی پېړۍ په لومړیو دوو لسیزو کې، افغان چارواکو، د هغوی غربي سلاکارانو او تمویلونکو فرهنگ ته، د نظام د مصرفي برخې په توګه، د افغانستان پر اقتصاد د یو اضافه بار په سترګه کتلې دي.

دا په داسې حال کې ده چې فرهنگي مسایل د افغانستان د امنیت او سیاست هغه بنسټیز توکي دي چې بیا رغول او پر پښو درول یې هم په هېواد کې د سولې له پاره یو اساسي شرط دی او هم د هېواد په مادي بیا رغونه کې حساس ځای لري. خو د فرهنگ وده یوازې هغه وخت شونې ده چې د یو مجبوریت په توګه نه، بلکې د ټولنیز ژوند د یوې مهمې برخې په توګه ورته وکتل شي او د ټولنیز ژوند په ټولو ډګرونو کې ورته ځای ورکړ شي.

د نړۍ وال بانک په وینا فرهنگ له څلورو لارو پر اقتصادي ودې اغیز بندې:

- فرهنگي ناکارول شوي زېرمې او تولیدات د بېوزله ټولنو له پاره فرصتونه پیدا کوي
- د کلي او سیمې په کچه د اقتصادي ودې د لارو چارو خپلول اسانه کوي
- فرهنگي شتمنۍ ساتل کېږي او عاید تولیدوي (د توریزم عاید او ښاري وده)
- بشري قوه تقویه کېږي، د بېوزلو خلکو د پیاوړي کولو له لارې کارموندنه او تولیدي وړتیا هممهاله لوړېږي.

په معاصره نړۍ کې «فرهنگي اقتصاد» د هېوادونو د لوی اقتصاد مهمه برخه ګڼل کېږي.

فرهنگي اقتصاد (Culture Economy) فرهنگي، هنري، بسکلاييز او ماناييز (Esthetic and semantic) فعاليتونه په تجارتي بڼه کاروي.

په نړۍواله کچه «فرهنگي اقتصاد» د اکثر هېوادونو د ملي اقتصاد يو عمده رکن بلل کېږي. په پرمختللو هېوادونو کې فرهنگي اقتصاد د کورني ناخالص توليد پينځه په سلو کې تشکيلوي او تر څلور فيصـدو د کار قوه يې په همدې برخه کې بوخته ده.

په پرمخ ټولنو کې هېوادونو کې هم د فرهنگي اقتصاد ونډه د چټکې پراختيا په حال کې ده. په منځني ختيځ کې دا سکتور شاوخوا ۱۸٪، په افريقا کې ۱۴٪، په سوېلي امريکا کې ۱۲٪ او په اسيا کې ۱۰٪ کلنی وده لري.

په افغانستان کې فرهنگ ته توجه نه يوازې د ټولني د رواني او فکري سلامتيا له پاره خورا بنسټيز ارزښت لري بلکې د فرهنگ له ودې سره اقتصادي وده هم تړلې ده. دا مفکوره چې فرهنگ د ملي بودجې له پاره يوه اضافي بار دی، له افغاني واقعيتونو سره اړخ نه لګوي خو د دې له پاره چې فرهنگ د ملي اقتصاد په يوې پياوړې محرکه قوې بدل شي يو شمېر کولتري سياسي اقدامات په کار دي.

د فرهنگي اقتصاد يوه په زړه پورې ځانګړتيا دا ده چې، د نورو مصرفي توکيو برعکس، په فرهنگي توليداتو کې عرضه پر تقاضا ورومبي وي، په دې مانا چې مصرفي توکي بازار ته په هماغه کچه وړاندې کېږي چې غوښتنه ورته زياته وي خو په فرهنگي توليداتو کې هر څومره چې عرضه زياته وي (ډېر فرهنگي توکي وګرو ته وړاندې شي) هماغومره ورسره تقاضا لورېږي.

دلته په مختصر ډول د فرهنگي ژوند ځينو اړخونو ته اشاره کېږي چې هم د ټولني فکري سلامتيا ورسره تړلې ده او هم کولای شي له اقتصادي پلوه اغيزمن ثابت شي.

۱ – د کتاب سياست

د کتاب لوستلو فرهنگ عامول د ټولني د افرادو د سالمې روزني له پاره اساسي شرط دی. دلته مو توجه د کتاب لوستلو هغه فعاليتونو ته ده چې له ښونځي بهر تر سره کېږي. عموماً ښونځي ماشومانو ته لوستل وور زده کوي خو د لوستلو عملي وړتيا – که له ښونځي وروسته څوک کتاب و نه لولي – په تدريج له منځه ځي. «بي سوادې» او «نالوستي توب» سره مترادف مفهومونه نه دي. هغه څوک چې بېخي ښونځي ته نه دی تللی او هېڅکله يې لوستل او ليکل نه دي کړي «بي سواده» بلل کېږي، مګر هغه څوک چې ليکل لوست يې په ښونځي کې زده کړی او بيا يې هېر کړی، او هغه څوک چې د ديني تعليماتو په لړ کې له ليکل سره اشنايي لري (له مخې لوستل کولای شي خو مفهوم ترې نه شي اخيستاى) «نالوستي» ګڼل کېږي. په افغانستان کې، په مټ د يوې عمري ډلې شاوخوا نيمايي وګړي ښونځي ته د تللو فرصت لري، خو په دغو وګړو کې هم يوه پراخه فيصدي د زده کړو په جريان کې د ښونې له رسمي سيستم وځي او په تدريج سره د ليکل لوست وړتيا له لاسه ورکوي.

د کتاب لوستلو فرهنگ او د دې فرهنگ د ودې له پاره ځانګړي شوي امکانات دا شونې کوي چې د ټولني ډېر وګړي سواد ته لار پيدا کړي او بيا د ليکلو او لوستلو وړتيا وساتي. عملاً دا کفايت نه کوي چې په ښونځيو کې شاګردانو ته يوازې تدريسي کتابونه ورکړل شي، د تدريسي کتابونو تر څنګ «مرستيال درسي مواد» هم د روزنيز سيستم يوه نه بېلېدونکې برخه ده. همدا راز، کله چې يو ماشوم له څو کاله ښونځي وروسته د معارف له سيستم څخه خارجېږي، لازمه ده چې دا ماشوم له ښونځي بهر هم د لوستو موادو ته لاسرسۍ ولري تر څو زده کړی سواد په عمل کې وساتي. د هېواد د وګړو د فکري ودې او د ټولني د فکري چاپيريال پراختيا هم دې ته اړتيا لري چې ټولنه په پراخه پيمانه فرهنگي توليداتو او آفاقي مالوماتو ته لاسرسۍ ولري.

فرهنگي تولیداتو او آفاقي مالوماتو ته لاسرسی، په معاصر ټولنه کې تر یو حده د راډیو گانو او تلویزیونونو له لارې په لیدلو او اورېدلو تر لاسه کېږي، خو د مالوماتو د دوامداره کارونې او تازه ساتلو له پاره لیکلي مواد هم خورا بنسټیز نقش لوبوي. په افغانستان کې کتاب ته د لاسرسي احصایه نه شته خو دا ادعا به بې ځایه نه وي چې خورا کم افغانان کتاب ته لاسرسي لري.

د کتاب سیاست باید څو موارد په نظر کې ولري:

- د کتاب عرضه

○ **تعلیمي نظام:** په افغانستان کې د کتاب د چاپ مهمه برخه د معارف له وزارت سره تړلې ده. په ایډیال حالت کې باید د پینځو او پینځلسو کلونو تر منځ د افغانستان ټول ماشومان چې شمېر یې پینځلس میلیونو تنو ته رسېږي په بنونځي کې شامل شي خو عملاً د تعلیم د عمومیت دې کچې ته رسېدل به څو کاله وخت وغواړي. په راتلونکو پینځو کلونو کې دا اټکل کولای شو چې شاوخوا یوولس میلیونه ماشومان به د هېواد د دتعلیم او تربیې په سیستم کې شامل وي. که په منځني ډول د هر ماشوم له پاره پینځه تعلیمي کتابونه په نظر کې ونیول شي نو د هېواد تعلیمي نظام په منځني ډول پینځه پنځوس ملیونه درسي کتابونو ته اړتیا لري او که د هر کتاب د استهلاك موده په اوسط ډول دوه کاله اټکل شي نو هر کال باید د هېواد د معارف سیستم اته ویشت میلیونه درسي کتابونه تولید کړي.

که وغواړو چې د معارف سیستم مو یو څه معقول شي او یوازې پر ځان و نه څرخي نو د هر ماشوم له پاره کم تر کمه په هر کال کې د دوه مرستیال درسي کتابونو اړتیا ده. د دې کتابونو یو برخه باید مستقیماً د شاگرد په خدمت کې وي او یوه برخه به یې د څو شاگردانو تر منځ په گډه کارول کېږي. په دې اساس د راتلونکو پینځو کلونو له پاره اټکل کېدای شي چې د معارف د مرستال درسي کتابونو شمېر به هم هر کال د شلو میلیونو ټوکو په حدودو کې وي.

○ **عام لوستونکي:** د تعلیمي نظام له چوکاټ څخه بهر که د افغانستان د لوستو کسانو شمېر د لویانو د دېرش سلنې په حدودو کې اټکل شي او داسې وانگېرل شي چې هر یو په کال کې یو کتاب ولولي (نړیوال اوسط تر دې ډېر لوړ دی) نو د افغانستان د عامو لوستونکو اړتیا هم هر کال شاوخوا شپږمیلیونه ټوکه ارزول کېدای شي.

- د کتاب چاپ

په افغانستان کې د چاپ وړتیا په هېواد کې د اړتیا وړ چاپي موادو یوه کوچنۍ سلنه تشکیلوي. په دې برخه کې عمده خنډونه د بازار کوچنیوالي او د حکومت د تشویقي سیاستونو نشتوالی دی. د وروستیو کلونو د پام وړ پرمختګ سره سره، اټکل کېږي چې په هېواد کې دننه هر کال تر دوو زرو عنوانو کم کتابونه چاپېږي او هغه چې چاپېږي هم نو تیراژ یې تر زرو ټوکو کم دی، یانې کورني تولیدات د اټکل له مخې د هېواد د اړتیا وړ چاپي موادو په سلو کې لس هم نه پوره کوي.

بهرنیو هېوادونو کې د افغانستان د کتابونو چاپ یوه ستره ستونزه ده چې عاجل حل غواړي.

دا سکتور، که سم په کار ولوېږي په زرگونو کسانو له پاره مستقیم او غیر مستقیم کاري فرصتونه ایجادولای شي.

- د کتاب واردات

که څه هم وارداتي کتابونه د افغانستان د کتاب د بازار عمده برخه تشکیلوي خو بیا هم د هېواد اړتیاوو ته کافي ځواب نه شي ویلای. له یو لوري هغه هېوادونه چې افغانستان ته کتاب صادروي تقریباً په انحصاري حالت کې دي. زموږ د کتاب د بازار کم له کمه په دريو کې څلور برخې ايراني تولیدات دي او پاته یوه برخه یې تقریباً ټوله پاکستاني تولیدات تشکیلوي. د نړۍ د نورو هېوادنو تولیدات په ندرت سره د افغانستان بازارونو ته لار مومي.

له بده مرغه افغانستان د بيا چاپ په برخه کې چندان حضور نه لري، يوازې محدود شمېر ايراني کتابونه په غير قانوني ډول بيا بيا په کور دننه چاپېږي.

- د عامه کتابتونونو شبکه

کتاب ته د لاسرسي يوه مهمه وسيله د عامه کتابتونونو شتون دی. اوس مهال د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت په تشکيل کې يوازې ۹۶ عامه کتابتونونه شته. د هېواد ټول پوهنتونونه او يو شمېر لېسې هم خپل کتابتونونه لري خو د ټولو کتابتونونو مجموعه تر څو سوو کتابتونونو نه اوږې چې مجموعي ظرفيت به يې هم تر يو مليون ټوکو کم وي.

- د کتابپلورونکو شبکه

د افغانستان شرايطو ته په کتو د کتاب بازار که څه هم تر حد ډېر محدود دی خو د تجارتي موثريت له اړخه په کتورو سکتورونو کې شمېرل کېدای شي. له بده مرغه د هېواد کتابپلورونکي په مجموع کې کتاب ته هم د نورو مصرفي ټوکو په سترگه گوري، د بازار د گډې پراختيا او همکارۍ روحیه په کې نه شته. دا بازار هم د زرگونو کاري فرصتونو د پيدا کولو وړتيا لري.

- د کتاب توليد

د افغان ليکوالو اثار چې د افغان ناشرانو له خوا په کور دننه، يا په گاونډيو هېوادونو کې، چاپېږي خورا محدود دي. د افغانستان د کتاب د توليد په اړه تر دې دمه هېڅ کومه د باور وړ احصايه نه شته. د اټکل له مخې (چې دا اټکل هم د يو شمېر خپرنويانو پر شفاهي ادعاوو ولاړ دی) افغانستان هر کال د زرو او نيم زرو عنوانو تر منځ بېلابېل کتابونه چاپوي چې مجموعي نيراژ يې شايد د دوه مليونو ټوکو په حدودو کې وي. دا بازار په خورا کم وخت کې د لس چنده پراختيا ظرفيت لري پورته مواردو ته په کتو د کتاب يو مخکښ، واقعبين سياست به لاندي مشخصات ولري:

- عامه کتابتونونه

کتاب ته د لاسرسي او د کتاب لوستلو د فرهنگ د ودې له پاره لومړی ضروري قدم کتابتون ته د وگړو د لاسرسي د امکاناتو ايجادول دی. دلته د بازار د فعالولو په خاطر په کار ده چې حکومت ډېر ژر، په کمه موده کې يو لړ پراخه او چټک اقدامات وکړي:

- په يو کال کې د ټولو ولسواليو په مرکزونو کې د عامه کتابتونونو ايجادول.
- د دې کتابتونونو د ځای پر ځای کولو له پاره په لومړي سر کې د ولسواليو له شته تعمیرونو څخه استفاده کېږي. هر نوی کتابتون بايد کم له کمه دوه زره ټوکه کتابونه ولري چې په سلو کې شپېته به يې د افغانستان توليدات وي. هر کتابتون يو مسلکي کتابدار، يو مامور او يو ملازم ته اړتيا لري. د يادونې وړ ده چې اوس په هېواد کې يوازې د لغمان پوهنتون مسلکي کتابداران روزي. په بل مفهوم، په لومړي کال کې د عامه کتابتونونو په چوکاټ کې شاوخوا دولس سوه تنه په کار گومارل کېږي او د افغانستان د کتابپلورنې بازار ته د اته سوه زرو نوو کتابونو تقاضا وړاندې کېږي. د تقاضا دومره چټکه پراختيا په خپله د کتابپلورنې بازار گرموي او غالباً چې په دې سکتور کې به هم د څو سوو تنو د استخدام زمينه برابره شي.
- په يو کال کې په ټولو هغو لیسو کې چې کتابتون نه لري، يا يې د کتابتون د کتابونو شمېر کم وي، د کتابتونونو جوړول. عموماً د پوهني وزارت په تشکيلاتو کې کتابدار په نظر کې نيول شوی دی او د لېسو په تعمیرونو کې د کتابتون له پاره ځای هم

شته. د هېواد د شاوخوا څلور زره لېسو د کتابتون له پاره د کتابونو رانیول به په لومړي کال کې د کتاب بازار ته د نېردي دوه ملیونو ټوکو په ارزښت کاروبار زمینه مساعده کړي چې دا رقم د څو زره کاري فرصتونو معادل دی.

○ همدا راز د هېواد وسله وال پوځ هم باید کتاب ته د لاسرسي له خدماتو مستفید شي. په ټولو قرارگاڼو کې د یو مجهز کتابتون جوړول او په جبهو کې بوختو سرتېرو ته د لوست د موادو رسولو له پاره د سیارو کتابتونو جوړول یو اړین گام دی.

○ د عامه کتابتونو د شبکې پراخول او تقویه

په ورپسې کلونو کې به هر کال د استوګنو شمېر ته په کتو، په تدریج په لویو، منځنیو او کوچنیو ښارونو کې کتابتونونه جوړېږي او تجهیزېږي. په ورپسې کلونو کې به دا هڅه د لس زرو تنو له پاره یو کتابتون پورې رسول کېږي. همدا راز د ښوونځیو په کتابتونونو کې د کمیت او کیفیت لوړېدل به د حکومت دوامداره هڅه وي.

لري پرتو سیمو ته د کتاب د لاسرسي د خدماتو د پراختیا له پاره په کار ده چې په ټول هېواد کې شاوخوا ۵۰۰ گرزنده کتابتونونه هم جوړ شي.

د عامه کتابتونو د ملي برنامې په چوکاټ کې به د پینځو کلونو په ترڅ کې د هېواد د هرو شل زرو اوسېدونکو له پاره د یو کتابتون شتون تامینېږي. د کتابتونونو شبکه به په مستقیم ډول لس زره تنو ته د کار زمینه مساعده کړي. د کتاب بازار ته د دې کچې منظمې تقاضا راتلل به په غیر مستقیم ډول د شاوخوا لس زرو نورو کسانو له پاره د کار فرصتونه ایجاد کړي (کتابپلورونکي، مطبعي، د کتاب تجارت...)

- د کتاب د بازار وده

د دولتي او نادولتي ابتکاراتو په مټ د کتاب د ترویج د خدماتو پراخول (نندارتونونه، جایز، مسابقات...) او د نادولتي منډي ټولنو له لارې د کتاب عامول. دا فعالیتونه هم په تقریبي ډول تر پینځه زرو کاري فرصتونه ایجادولای شي

- د کتاب د بازار قانونمند کول

د رسنیو د قانون د دقیق پلي کولو، د کاپي رایت د قانون د اغیزمن تطبیق او د کتاب دنړۍ والي پرلپسې شمېرې د تعمیم له پاره د لازمو لایحو، مقرراتو او تقنیني اسنادو نافذول، د تطبیق د ادارو تشکیلول، له بهرنیو دولتونو او خصوصي خپرندویانو سره، د افغانستان علیا منافعو ته په کتو، د کاپي رایت، ریپرنت او پیتنټ د پروتوکونو لاسلیکول، د کتاب له صنعت سره د تړلو فعالیتونو د مالیاتي نظام عیارول، د کتاب د کورني او نړۍ وال تجارت له پاره د خاصو مقرراتو نافذول، د کتاب په صنعت کې د سالم رقابت ایجادول او د کتاب د تولید له پاره د لازمو تشویقي برنامو پلي کول به د حکومت په لومړیتوبونو کې وي.

د کتاب لوستلو د فرهنگ د ودې او د کتاب د صنعت د پراختیا له پاره یو اغیزمن سیاست، د فرهنگي او فکري سلامتیا په برخه کې د گټورو پالیسیو تر څنګ په افغانستان کې د شاوخوا سل زرو تنو له پاره د کاروبار زمینه برابرولای شي. د دې کاري فرصتونو د ایجاد ټولنیز لګښت (د دولت پانګونه او د خصوصي تشبثونو هڅې) تر بل هر سکتور ټیټ دی.

۲- د هنري تولیداتو د ملاتړ سیاست

هنري تولیدات هم د سالمې تفریح، هم د ولسي خبر رسونې، هم د فکري پراختیا او هم د راتلونکو پرمختګونو له پاره د مناسبې فکري فضا په رامنځ ته کولو کې خورا بنیادي نقش لوبوي. له بل لوري د اوسني ژوند یو خورا مهم مصرفي توکی هنري تولیدات دي چې د فرهنگي اقتصاد د ودې محرکه قوه ده.

د دې له پاره چې فرهنگي توليدات و او فرهنگي فعالیتونه په یو مهم اقتصادي سکتور بدل شي، بیا هم لازمه ده چې حکومت په دې برخه کې دقیق، پرمختلونکی، فعال او قاطع سیاست ولري.

- د بازار تنظیم:

د موسیقي، انځوریزو هنرونو، تياتر، سینما، تلویزیوني او راډیويي خپرونو او نورو هنري تولیداتو د راکړې ورکړې بازار لا په افغانستان کې شاړ پروت دی. یو څو تنه د دې بازار له بې رویې تعاملاتو ګټه اخلي، هم د تولني فکري بنسټونه خرابوي او هم په ټولنه کې د تخلیق او نوو ایجاداتو مخه ډب کوي. دا بازار تنظیمول غواړي.

○ د کاپي رايټ او ذهني ملکیتونو اړوند اصول او قوانین باید په بشپړه توګه او په خورا جدیت پلي شي. د بازار څار، د ذهني ملکیتونو د ساتنې په موخه د مسلکي قاضیانو او څارنوالانو شتون او حتی د لویې څارنوالۍ په چوکاټ کې د ذهني ملکیتونو د یوې اختصاصي څانګې جوړول باید یو له لږمړنیو ګامونو څخه وي.

○ د رسنیو شمېر او وسعت باید د افغانستان فرهنگي بازار ته په کتو له سره تعریف شي.

په افغانستان کې د تلویزیونونو، راډیوګانو او چاپي رسنیو شمې په مصنوعي ډول تر حد ډېر لوړ دی. د افغانستان اقتصادي بازار د دومره رسنیو شتون نه شي تمویلولی. اوس هم چې کومې رسنۍ، په منظم یا نیمه منظم ډول، فعالیت کوي ډېرې یې یا د مستقیماً د بهرنیو دولتي (غالباً استخباراتي) شبکو له خوا تمویلېږي او یا له سیاسي ګوندونو سره تړلې دي چې هغه هم په دوهم قدم کې له بهرنیو منافعو څخه اغیزمن دي. په افغانستان کې فعالې رسنۍ باید د تمویل رنې سرچینې ولري نو ځکه خو په کار ده چې بازار په علمي او منطقي ډول تنظیم شي.

د ډیجیټل خپرونو له برکته اوس د رسنیو د تنوع او همغږۍ متضاده چاره په ښه توګه تنظیمېدلای شي.

رسنۍ باید د هنري تولیداتو د ودې په برخه کې لازم نقش ولوبوي.

■ عمومي تلویزیونونه چې د پوښتن ساحه یې افغانستان شموله ده باید په تدریج سره دا وړتیا پیدا کړي چې خپل د هنري اثارو د خپرولو نیمایي ضرورت په کورنیو تولیداتو پوره کړي. په دې کې به یوه برخه د هرې رسنۍ خپل تولید وي او یوه برخه به یې د هېواد د هنري تولیداتو په مستقل بازار کې چمتو کېږي.

کم له کمه هر عمومي تلویزیون په کال کې دوه زره ساعته فېکشن خپروي. په دې حجم کې باید هره رسنۍ په خپلو داخلي امکاناتو تر پینځه سوه ساعتونو پورې تولید ولري او تر څنګ یې د بهرنیو تولیداتو پر خپرولو د وضع شوي حق النشر له لارې په کال کې د سلو ساعتونو انډول تولیدات تمویل کړي.

■ د اعلاناتو بازار هم دوه برخې لري. یوه یې د خپرولو برخه ده او یوه یې د اعلاناتو د جوړولو هنري او تخنیکي چاره ده. په افغانستان کې خپرېدونکي اعلانات باید ۹۰ په سلو کې په کور دننه، د پیژندل شوو سټوډیو ګانو له لارې تولید شي. د اعلاناتو تولید باید د کاروبارونو یو منل شوی او تعریف شوی فعالیت وي.

■ له بهره په وارډېدونکو فرهنگي تولیداتو او د فرهنگ په برخه کې د کارېدونکو صنعتي توکیو پر وارداتو باید د انتفاعي ماليې تر څنګ، یوه فرهنگي مالیه هم وضع شي چې په هېواد کې د فرهنگي تولیداتو د ودې له پاره وکارول شي.

○ د افغانستان د هنري تولیداتو له پاره باید په نړیوال بازار کې مناسب ځای وموندل شي. د بازار موندنې دا فعالیتونه (په مسابقاتو کې ګډون، په کور دننه او بهرنیو هېوادونو کې د افغاني تولیداتو فستیوالونه، په نړیوالو فستیوالونو کې ونډه اخیستل، نړیوالو ته د افغاني فرهنگ ورپېژندل،...) هغه چارې دي چې حکومت یې باید د خصوصي سکتور په مرسته پر مخ یوسي.

○ په هېواد کې دننه فرهنگي تولیداتو ته د لاررسې اسانول هم د حکومت وظیفه ده چې د خصوصي سکتور په مټ یې سر ته رسولای شي. په لومړي سر کې په هر ولایتي مرکز کې د سلو زرو اوسېدونکو له پاره د یوې سینما او یو تياتر شتون یوه عامه اړتیا ده چې د مختلطې دولتي-خصوصي پانګونې (PPP) له لارې پوره کېدای شي.

○ د هنري او فرهنگي توليداتو د عرضي او ننداري له پاره د نندارتونونو جوړول.

- د هنرمندانو ملاتړ

د هنر د ودې له پاره لازمه ده چې هنرمندان د ژوند مناسب شرایط ولري. د هنر د ساحې د ټولو کارمندانو له پاره د یو ابرومند ژوند د شرایطو برابرول د حکومت وظیفه ده. کله چې فرهنگي اقتصاد لازمه پراختیا و مومي نو د سکټور د کارکوونکو د معیشت ټول اړخونه په کې خپلې حللارې پیدا کولای شي. تر هغو چې فرهنگي اقتصاد په پښو درېږي، حکومت باید د بسپنو د راټولولو، د نړۍوالو مرستو د جلبولو او په کورني بازار کې د مناسبو مالیاتو په وضع کولو د فرهنگي کارکوونکو د معیشت له پاره اقل شرایط وټاکي او تمویل یې کړي.

- د فرهنگي توليداتو د تمویل له پاره د پور او تعاوني بیمو سهولتونه

د لازمو قوانینو او مقرراتو د وضع کولو له لارې باید د فرهنگي تولید له پاره د تعاوني بیمې سیستم ته وده ورکړل شي. همداراز باید خصوصي بانکونه و هڅول شي چې د فرهنگي توليداتو په تمویل کې خپل نقش ولوبوي. د دې له پاره په کار ده چې حکومت وکړای شي، د ملت له پاره د ګټورو هنري پروژو د تطبیق د تمویل په خاطر هنرمندان د بانکي اداراتو پر وړاندې تضمین کړي. د هنرونو د تولید ډګر کولای شي چې په پښو کلونو کې شاوخوا سل زره کاري فرصتونه رامنځ ته کړي یا د کار شته، خو نه لیدل کېدونکي، بازار قانونمند کړي.

۳ - د فرهنگي شتمنیو مدیریت او د فرهنگي تنوع پالل

افغانستان د فرهنگي شتمنیو له درکه خورا غني هېواد دی. دا شتمنی له یوې خوا په علمي بڼه پیژندل غواړي او له بلې خوا په عملي توګه پالل، ساتل او پیاوړي کول غواړي.

- د ملموسو فرهنگي شتمنیو مدیریت او پالل

په افغانستان کې په زرګونو تاریخي آبدې، لرغوني ساحې او فرهنگي ځایونه شته چې که د ساتنې چارې یې په قوت تر سره شي، توریستي کشش او د ځوان نسل د تربیې د اړتیاوو پوره کول به دا شتمنی په یوې مهمې اقتصادي سرچینې بدلې کړي. د تاریخي آبدو رغول او ساتل او د لرغونو ساحو پیژندل او خوندي کول د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت وظیفه ده. خو د دې تر څنګ، خلکو ته د دغو ارزښتمنو شتمنیو ورپیژندل او د دې پیژندلو په ترڅ کې د هېواد وګړو ته د ملي افتخاراتو او ارزښتونو د خپلولو زمینه مساعدول، کېدای شي په لږ زحمت د فرهنگي اقتصاد یوه مهمه برخه شي. د نورو شتمنیو تر څنګ د هېواد په هر ولایت کې باید یو د پام وړ اتنوګرافیک موزیم ایجاد شي چې هم به د توکیو د راټولولو او پیژندلو وظیفه لري او هم به یې ولسونو ته د ورپیژندلو چاره پر مخ بیايي. دولت به په نېږدې راتلونکې کې دا وړتیا و نه لري چې د فرهنگي شتمنیو اقتصادي مدیریت په خپله پر غاړه واخلي خو په سلګونو داسې ارزښتمن فرهنگي میراثونه شته چې په خورا لږه پانګونه په یوه بڼه عایداتي سرچینه بدلېدای شي. دا کار باید د دولتي او خصوصي سکټور د همکاريو (PPP) په چوکاټ کې تر سره شي. له دې لارې په لږ وخت کې په سلګونو کاري فرصتونه را منځ ته کېدای شي.

- د ناملموسو فرهنگي شتمنیو پیژندل او پالل

د افغانستان د سیمه ییزو پوهنتونونو په مرسته باید د هېواد د وگړو نا ملموسې فرهنگي شتمني ثبت شي، و څېړل شي او هېواد والو او نړیوالو ته یې د ورپېژندلو له پاره لازم میکانیزمونه (نندارتونونه، فستیوالونه، کنفرانسونه، کنسترتونه،...) را منځ ته شي.

د ناملموسو فرهنگي شتمنیو د راټولو مستقیمه پایله به دا وي چې مور به په پراخه پیمانته، د لوړ کیفیت درلودونکي فرهنگي مواد خپلو رسنیو ته عرضه کړای شو.

۳ – تفریحي پارکونه او توریزم

د افغانستان طبیعي ښکلاوي او بډایه فرهنگ د توریستي فعالیتونو له پاره طلايي زميني لري خو د هېواد امنیتي حالت لا تر اوسه د دې امکاناتو د سمې کارونې له پاره مساعد نه دي. له دې سره، سره، د کورني توریزم په برخه کې په ډېره کمه موده کې، ډېر څه کېدای شي چې هم ورسره د افغانستان اقتصاد وغوړېږي او هم د راتلونکي له پاره د توریستي زېربناوو لومړني بنسټونه ورغول شي.

د دوه کالو په ترڅ کې د هېواد په هر ولایت کې یو یا دوه داسې طبیعي پارکونه جوړېدای شي چې په مستقیم ډول د پینځه سوو او زرو تنو ترمنځ وگړي په کار واچوي او ورسره په کافي اندازه اقتصادي تحرک رامنځ ته کړي چې تر زرو پورې نامستقیم کاري فرصتونه ایجاد کړي. د دې پروژو د تطبیق له پاره د عامه او خصوصي سکتور د همکارۍ (PPP) په چوکاټ کې د پانگې پیدا کول ډېر ستونزمن نه برېښي. د مستقیم اقتصادي اغېز تر څنګ، کېدای شي چې د تفریحي پارکونو صنعت یوه برخه هغه پانگه هم رسمي اقتصاد ته راولي چې اوس راکده په کورونو کې پرته ده.

فرهنگي اقتصاد هغه اقتصادي ډگر دی، چې د یو مخکښ، ابتکاري سیاست په درلودلو، په خورا کمه پانگونه په څو کلونو کې د افغانستان د فرهنگ د ودې تر منځ په هېواد کې د اقتصادي تشبثونو ودې ته هم زمینه مساعدولای شي.

یادونه:

که چیرې گران لوستونکي و غواړي چې د دې لیکوال نوري لیکنې هم ولولي، نو کولای سی چې، پر انځور باندې د «کلیک» په اجرا کولو سره د لیکونکي مقالې د «آرشیف» فهرست ته، لار بنودنه تر لاسه کړی!

که زه کانديد وای - فرهنگي اقتصادي

[manalay_najib_ka_ze_candid_waay.pdf](#)